

Agymosásra születünk

Ültem a Kommunisták Ifjúsági Szövetsége Központi Bizottságának székében, szemben a sajtó- és propagandaügyi főkéderrel, aki egyszerű politikatechnikusként bizalmasan elém tárta a funkciójához kötődő probléma lényegét: „Az lenne a dolgunk, hogy a KISZ-fiatal, amikor kikerül a KISZ-ből, úgy gondolkodjon, ahogy mi szeretnénk. Az lenne a dolgunk, hogy tudjuk, hogy a 14 éves fiatal mit gondol, tudjuk, hogy mit szeretnénk, ha gondolna 18 éves korában, és tudjuk, miként lehet őt az ifjúsági lapjainkkal és egyéb eszközeinkkel innen oda eljuttatni. Csak hát az a probléma, hogy nem tudjuk a 14 évesről, hogy mit gondol, nem tudjuk, hogy mit szeretnénk, ha 18 éves korában gondolna, és nem tudjuk, miként juttassuk el őt innen oda.”

Ezt halál komolyan mondta az eléggé magas rangú KISZ-káder a 80-as években, a nem sokkal korábban átadott, szocialista kacsalábon forgó KISZ-palotában, háta mögött a vén Dunával. Úgy mondta, mint magától értetődő dolgot. Úgy beszélt velem bizalmasan, mint csapattárrsal, hiszen az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézetének megbízásából kutattam barátaimmal az ifjúsági sajtót. Nem látta, mert a munka érdekében nem is láthatta rajtam, hogy én nem az ő csapatában focihozom. Eléggé látszottam az ellenzéki csapat peremén ahhoz, hogy ne kapjak társadalomtudományi állást, de annyira nem voltam aktív és ér-

demes, hogy ne kapjak érdemi kutatásra és elemzésre is lehetőséget adó munkákat, amelyek aztán az eretnek következtetéseikkel együtt eltűntek az intézet archívumának mélyén.

Egyértelműen agymosási feladatról beszélt az illetékes káder, és nem úgy, mint rendkívüli, hanem úgy, mint hétköznapi és általános dologról. Olyan agymosásról beszélt, ami nem fáj, amelyben nincs erőszak, nincs durva behatolás a célszemélyek életébe, nincs fenyegetés, drill, semmi ilyesmi.

Amit a KISZ-káder ilyen sallangmentes banalitással megfogalmazott, lényegét tekintve nem volt más, mint amit a kultúrpolitika vezető entellektüeljei, magasan művelt influenszerei célul tűztek: tudjuk, hogy az emberek kiinduló állapotban miként értelmezik *Az ember tragédiáját*. Rendezzük úgy, hogy „mellettünk szóljon”. Hogy azt gondolja róla a közönség, ami nekünk jó. Tudjuk, hogy a túrt szerzők művei nyomán a befogadó a helyes gondolatok mellett helytelen gondolatokat is befogad, legyen tehát marxista kritika, amely erre a helytelen részre rámutat, és kimossa azt a befogadók fejéből. Vagyis helyreemossa a befogadó agyát.

A KISZ-káder kultúrpolitika által megjelölt feladatának végrehajtási feltételei tárgyilag megvoltak, szellemileg viszont nem. A párt rendelkezett valamennyi szignifikáns

hatással bíró közéleti fórummal, tömegkommunikációs eszközzel és a közoktatással. Szellemileg viszont nem rendelkezett semmivel. Semmilyen tartalommal, amely a KISZ-kamaszok vagy a művészetfogyasztók agyába a közreműködésével bemosódhatott volna.

Mert mit gondoljon például az a 18 éves fiú? Legyen kommunista ifjú? Gondolja azt, hogy a kommunizmus felé haladunk, és ez jó, és neki az a dolga, hogy a jelenlegi társadalmi rendszert mozdítsa a kommunizmus irányába? Oda, ahol egyre kevesebb szerepe van a piacnak, a pénznek, a magántőkének, ahol önkormányzó munkásközösségek integrációja határozza meg a gazdasági életet, amelynek fölénye megmutatkozik a kapitalista államoké felett? Ahol a világorradalom eszméjének internacionalista terjesztéséért mindent megteszünk? Ahol az állam funkciói fokozatosan leépülnek? Ahol a diktatúrát gyakorló legszélesebb rétegek, a proletariátus, a parasztság és a vele szövetséges értelmiség számára a szabadságjogok teljesebben és valószínűsábrban érvényesülnek, mint a nyugati világban, és csak a társadalom kicsi részét képező osztályellenesség számára korlátozzák őket? Ahol az elidegenedett munkamegosztás béklyói legalábbis meglazulnak?

Isten ments! Aki ezt gondolja, az felforgató, a fennálló rendszer, a létező szocializmus ellensége, és legjobb úton van az ellenzékiesség felé. Amint az 1956-ban is és a maoista eretneknek indult fiatalok esetében is kiderült.

Akkor mit gondoljon az a 18 éves? Hogy se kommunista, se antikommunista ne legyen?

Ne gondoljon semmit! Ez az egyet-

len értelmes cél. Tegye, amit tehet, egy országban, amely teszi, amit tehet. Az adott körülmények között.

A Kádár kori agymosás célja ennyi lehetett. Voltaképpen ez volt a legrafináltabb agymosás, mert csak mosni kellett meglévő vagy máshonnan befogadható politikai, világnézeti tartalmakat, és nem kellett a helyükbe semmit bemosni az agyba.

Az egykori KISZ-káder nem tudta, hogyan kell ezt csinálni. Az egész gépezet sem tudta, melynek része volt. Nem tudta, ami a verbális, textuális agymosást illeti. De mi szükség is lenne ilyesmire ott, ahol csak eltüntetni kell tartalmakat, nem beplántálni?

A Kádár-korszakban a tettek beszéltek. Ha ezt teszed – ezt tesszük veled. Ha azt – akkor azt. Vannak tettek, amelyeket büntetünk, amelyeket jutalmazunk, amelyeket nem is büntetünk, nem is jutalmazunk. A nagy csoportokon belül vannak fokozatok.

Az agymosás helyett tettmosás folyt. Kondicionálás.

A felszínen természetesen mindenféle tartalmak lebegtek, amelyeknek sulykolása az egytulajdonú médiatérben, állampárti közoktatásban agymosásszerűen hatott, de ezek esetében sem az agytartalom átalakítása volt a lényeg, hanem a nem kívánatos tartalmak kiszűrése a nyilvános kommunikációból. Nem az volt a lényeg, hogy az embereket meggyőzzék, mondjuk, a csehszlovákiai bevonulás vagy a Szovjetunió afganisztáni agressziójának helyénvalóságáról, hanem az, hogy az emberek ne mondják az ellenkezőjét annak, amit az állampárt hirdet, hiszen az megingatta volna az állampárt legitimitását.

Az Arcanum Digitális Tudástárának tanúsága szerint az agymosás szó a hidegháború fagyos éveiben, a koreai háború idején jelent meg a magyar nyelvű sajtóban. Az itthoniban és a külhoniban egyaránt. A korábbi találatok az Arcanum keresőprogramjában a nagymosás szót rejtik, ami – a mosógépek elterjedésével – akkor ritkul meg a magyar sajtóban, amikor az agymosás szó felszaporodik.

Nézzük néhányat az „agymosás” szó első előfordulásai közül!

Esti Budapest, 1953. május 6. „A Newsweek, az amerikai bankároknak ez a szócsöve arról ír, hogy a hazatért hadifoglyokat, akiknek a szeme ma már tisztábban látja a világot, agymosásnak kell alávetni! »Jó néhány amerikai hadifogoly személyi lapjára ráírták a kémszolgálat tisztjei: tilos beszélni velem!« – folytatja a lap, majd arról beszél, hogy minden visszatért hadifoglyot a tokiói kórházak zárt osztályán helyeznek felügyelet alá és »a látogatóknak két különleges engedélyre van szükségük, hogy beléphessenek ezekbe a termekbe«. [...] Ha kifelé másként is beszélnek, azért jól tudják, milyen úton jutottak el a panmindszoni tárgyalóasztalig; ez az út rengeteg emberélet, sokmilliárd dollár és jónéhány tábornok feláldozása után is visszavezetett a 38. szélességi foktól a 38. szélességi fokig.

Amitől azonban legjobban rettegnek a részvénytulajdonos urak: a szovjet diplomácia minden szavát és minden cselekedetét száz- és százmillió emberből álló kórus visszhangozza, a szovjet diplomaták szava és a népek akarata egy és ugyanaz. [...] Ezért szeretnék »kimosni« a hadifogságból visszatért embereik agyá-

ból az új világ képét, ezért akarják újra különböző provokációs manőverek hálójával befogni, visszahúzni a megegyezés útjáról a koreai tárgyalásokat. És: ezért kell a béke embereinek, a béke harcosainak minden egyes lépésnél szívós harccal védeniük a béke friss hajtásait a »békepánikba« zuhant háborús uszítók kezének érintésétől.”

A *Béke és Szabadság* 1953. augusztus 5-én közli Howard Fast (akkor még) szovjetbarát kommunista amerikai író naplójának az agymosásról szóló részét: „Felesleges, hogy részletesen számoljak be mindarról a szörnyűségről, amelyet hazánkban visznek véghez a fasiszták. Nap mint nap amerikai hadifoglyok érkeznek haza Koreából. Ezeket a hadifoglyokat itt, az Egyesült Államokban különböző intézményekben lakat alatt tartják, elzárják a világtól: agyukat ugyanis »meg kell tisztítani a kommunista eszmék« minden nyomától, amelyek Koreában »megfertőzheték« őket. Hát nem borzalmas ez? Gyakran eltöprengtem azon, mi történne velem, ha a titkosrendőrség az én agyamban is megkezdené a »tisztogatást«, úgy, ahogy azt a fasiszmus idején a német és olasz börtönökben sínylődő antifasisztákkal tették. Ha ilyen gondolataim támadnak, mindig sikerül elúznöm lelkemből a félelem árnyékát. Azokra az általam is ismert bátor emberekre – csendes és derék, fiatal és öreg emberekre – gondolok, akik ezekben az években szétzúzták a hazugság falát és végülis eljutottak az igazsághoz.”

A *Színház és Mozi* 1954. július 9-i számában Aczél Tamás Sztálin-díjas író számol be új darabjáról, melynek témája a koreai háború: „Schwäble ezredes, mint talán az olvasók em-

lékeznek rá, Koreában őszintén bevallotta, hogy az amerikai támadók baktériumháborút folytatnak. Elmondta, hogy ő maga és repülőosztaga részt vett a baktériumok ledobásában. Amikor aztán a fogságból hazakerült, megindult az amerikai propaganda, megkezdődött a nyomás, és Schwäble ezredes visszavonta a vallomását azzal, hogy azt »kikényszerítették« belőle. De azt még ő sem merészelte hangoztatni, hogy a koreai szabadságharcosok bármilyen erőszakot alkalmaztak volna ellene, csupán azt állította, hogy »agymosásban« volt része, illetve intenzív rábeszélésben, ami fenyegetéseken alapult. Ugyanakkor a tengerészeti bíróság előtt felolvasta a hiteles vallomását, egy tizenkétezer szavas bonyolult és agyafúrt jogi alkotást, amelyről mindenki tudta, hogy nem ő írta. [...] Az esetről készülő színdarabomat legszívesebben »lelkiismereti tragédiának« nevezném. Egy ember magába száll, megmondja az igazat, utána ígéretésekkel rábíráják, hogy vonja vissza az igazságot és hazudjon, mire hoppon marad.”

1954. október 5-én írja a *Szabad Nép*: „A »The New York Times« egyik legutóbbi számában azt olvashatjuk, hogy az Egyesült Államok légereje hadifogolyiskolát állít fel pilótái számára Dél-Koreában, hogy kiképezze őket: »hogyan álljanak ellen a kommunista agymosásnak, ha esetleg kommunisták fogságába kerülnének«. [...] A tanulókat megérkezésükkor barakkokba terelik és elveszik cigarettájukat. Ezután különböző nélkülözéseknek és kihallgatásoknak vetik alá őket, hogy előkészítsék a végső megpróbáltatásra, a politikai kihallgatásra. A kihallgatást Young kapitány vezeti, akit

a tanulókat »Rettenetes Iván« néven becézik. Következik a borzalmasnál borzalmasabb kérdések keresztütze: »Miért van ön Koreában? A kommunizmus ellen harcol? Gyűlöli a háborút? Szeretné, ha nem lenne többé háború? Szeretné, ha véget érne a koreai háború?« És most jön a legrettenetesebb: »Ha a béke mellett van, írja alá a békeívet.« A »The New York Times«-cikk tulajdonképpen szenzációs beismerést tartalmaz. Kiderül, hogy a kommunista »agymosás« nem más, mint néhány egyszerű kérdés, olyan kérdés, amely az egész világon minden becsületes embert foglalkoztat: Gyűlöli ön a háborút? Szeretné, ha soha többé nem lenne háború? Most már csak egy világos: miféle hatást akar az amerikai hadvezetőség azzal elérni, hogy »megismerteti« a katonákat azokkal az igazán nem túlságosan ijesztő kérdésekkel? E kérdésekre ugyanis minden valamirevaló ember szívéből azt válaszolja: igen! És ezt válaszolták annak idején a koreai háború amerikai hadifoglyai is. Ez ellen kell tehát megedzeni az amerikai katonákat a »hadifogoly-iskolában«. De nehéz lesz az amerikaiaknak arra »kiképezni« pilótáikat, hogy ha egyszer szabadon beszélhetnek a békéről, ne szívük szerint válaszoljanak: »Igen, szeretnénk, ha nem kellene többé otthagyni otthonunkat, ha nem kellene Li Szín Man-féle alakok kedvéért harcolnunk. Szeretnénk, ha nem lenne többé háború!«”

Az agymosásnak voltak brutális-kínzásos és fölöttébb kellemes formái. Némely politikai fogolyba olyan mélyen belekínózták a bűnösségüket, hogy még a rehabilitációs eljárás során sem voltak hajlandók ártat-

lannak vallani magukat 1954-ben. A kommunista diktatúrákba látogató politikai zarándokok agyát pedig minden földi és lelki jóval, kedveskedéssel, a megbecsülés ezernyi jelével mosták át, ahogy arra tömérdek példát találunk Paul Hollander *Politikai zarándokok* című könyvében. De a sztálingrádi vesztest, Paulus tábornokot is kitartó és változatos testi-lelki dédelgetéssel emelték a Szovjetunió barátai közé. (Ennek lelki folyamatát képzeletesen végig Térey János *Paulus* című eposzában.)

A tömeges agymosásban azonban nincs „személyre szervezett” kínzás és hízélgés. Agymosó és agymosott nem érintkezik közvetlenül.

A fent idézett példák egyrészt azt mutatják, hogy az agymosás része az agymosás vádjá. Másrészt pedig azt, hogy az agymosásnak nem kell együtt járnia a tartalom melletti érveléssel. Sőt. A fenti idézetekben minden eleve, objektíve adottnak vétegetik, megkérdőjelezhetetlenül igaznak tételeztetik.

Az, hogy az amerikaiak által megszállt Dél támadt a szovjet megszállás alatt lévő Észak ellen, hogy az amerikai agresszor jutott el hatalmas hullahegyek árán a 38. szélességi foktól a 38. szélességi fokig, mert ők voltak a területtrábló agresszorok; hogy az amerikaiak biológiai fegyvert vetettek be; hogy mindenki a szovjet politikai álláspontot, felelősségtulajdonítást és feltételeket támogató békefelhívást támogatja, aki békét akar, és aki nem, az a háborút, a halált pártolja.

Ezek a szovjet kisvilágban érvényes igazságok voltak, amelyekről a szovjet befolyási övezeten kívüli nagyvilágban a nagy többség tudta, hogy ha-

zugságok. (Sőt, a baktériumvád már akkor is hallgatásba fulladt a Szovjetunióban, amikor Aczél Tamás még színdarabot akart írni róla. Csak Mao Kínájában tartottak ki mellette.)

Az agymosás nem érvelés útján történik. Ez különbözteti meg a meggyőzéstől vagy győzködéstől. Az érvelés feltételezi, hogy vannak ellenérvek. Hogy érvek csatáznak. Az agymosásban viszont az elsajátítandó igazság axiómaként jelenik meg. Mint ami magától értetődik, természetes, mindenki így gondolja. Így gondolni normális. Másképp gondolni nem normális. Normális vagy deviáns? Magányos, elszigetelt rabja egy téveszmének, vagy a nagy igazságközösség része?

Ebből következik, hogy abban a külső, sötét világban, amelyben a mi igazságunk, vagyis maga az igazság nem vált még a nép közös, egységes igazságává, agymosás által tartják távol a néptől azt az igazságot.

Mindez felkavaró következtetéshez vezet. Ahhoz ugyanis, hogy a szocializációs folyamat maga is agymosás, és moshatóvá neveli az agyat. Mindannyian keresztülmegyünk ezen, mindannyian keresztülhajtjuk rajta gyermekeinket. Ugyanis beljűnk neveljük, mi a normális, a természetes, a magától értetődő, mi a jó, mi a rossz a mi kulturális, civilizációs, társadalmi, világnézeti körünkben. Nem úgy neveljük gyermekeinket, hogy pici koruktól felmutatjuk nekik, milyen sokféleképpen lehet a világban élni, viselkedni, hinni, valamit jónak vagy rossznak, normálisnak vagy deviánsnak, természetesnek vagy természetellenesnek tartani, és érveket hozunk, hogy a sok közül miért azt válasszák, ame-

lyet mi javasolunk, megengedve, hogy egészen mást válasszanak... Nem. A gyereknevelés nem így folyik. Például nem toleráljuk, hogy a gyerekeink úgy köpködjének, büfögjenek stb., ahogy bizonyos kultúrákban bevett. De (ha módunkban áll) azt sem engedjük például focistává érő fiunknak, hogy minden társától undorodva elforduljon, aki a pályán köpköd, mert tudjuk, hogy a fociban ez bevett dolog. Látjuk a tévében.

A legliberálisabb nevelés is agymosó neveléssel kezdődik tehát, és fokozatosan megy át a legjobb esetben érvelő, választásokat engedő vagy ösztönző szakaszba. Addigra azonban az ember már bele van szocializálva a világ számos kulturális, világnézeti stb. köreinek egyikébe. Bele van égetve az agyába, hogy vannak maguktól értetődő dolgok, hogy „mindenki tud-

ja”, mi a normális. Vagyis eredendően agymosás által agymosásra alkalmassá neveljük gyermekeinket, és nem is tehetünk mást, mert csak így tudjuk megadni nekik a kellő biztonságot, komfortot, esélyeket.

Az ember tendenciaszerűen annál védettebb az agymosással szemben, minél inkább önálló gondolkodásra, kételkedésre, a nem meritokratikus alapú tekintély elvetésére, szellemi, kulturális nyitottságra, életmódváltozatok elfogadására stb. neveljük. Miközben az adott világban való otthonosságra, beépülésre, különböző körökkel, közösségekkel való azonosulásra és az ehhez kellő opportunizmusra is szüksége van az embernek.

Az agymosás kérdése tehát éles pedagógiai, szocializációs dilemmákhoz vezet minket.

Gondoltuk volna?

páratlan oldal

www.es.hu

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

**Kattintson
a www.es.hu-ra!
SMS-sel is
előfizethet!**

PUBLICISZTIKA,
FEUILLETON,
PRÓZA, INTERJÚ,
VERS, VISSZHANG,
KÖNYVKRITIKA,
MŰBÍRÁLAT,
GALÉRIA